

บทความปริทัศน์หนังสือ เรื่อง มัสยิดในกรุงเทพฯ

ผู้เขียน : อาติสร อติรส รักขมณี

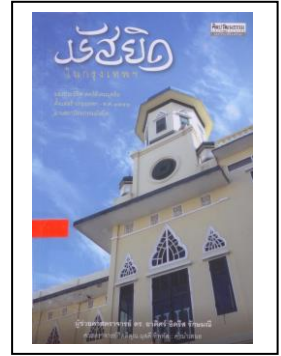
ผู้ปริทัศน์ : สำราญ ผลดี

สำราญ ผลดี

Samran Phondee

อาจารย์ประจำสำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยธนบุรี

ผู้อำนวยการศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธนบุรี

บทนำ

อิสลาม หมายถึง ศาสนาที่พระเจ้าทรงบัญญัติแก่นบี (ศาสดา) องค์ต่างๆ เพื่อสั่งสอนมนุษย์มาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ในโลก และนบี มุฮัมมัด (คือลลิลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลิม) เป็นนบีมุฮัมมัดสุดท้าย ดังนั้นความหมายของอิสลาม จึงหมายถึง การนอบน้อมตนตามพระประสงค์ของพระเจ้าเป็นเจ้าของที่มุ่งให้มนุษย์ทำความดี และเว้นความชั่วตามหลักการที่พระองค์สั่งสอนโดยผ่านทางศาสดา ส่วนคำว่า “มุสลิม” หมายถึง ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนคำว่าอิสลาม หมายถึง ศาสนาหนึ่งของโลกที่มีศาสดาชื่อมุฮัมมัดหรือบิรอมูฮัมมัด นับถือพระเจ้าองค์เดียวคืออัลลอฮ์ มีคัมภีร์อัลกุรอานเป็นหลัก และไม่มีนิกาย

มุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ทั้งเชื้อสาย รวมถึงในเรื่องของศาสนาที่แนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือ มุสลิมคือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีวิถีชีวิตอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก มุสลิมไม่ปฏิเสธวัฒนธรรมอื่นโดยสิ้นเชิง ตรงกันข้ามมุสลิมกลับแสดงให้เห็นถึงการยอมรับในความหลากหลายทางสังคม ทว่าการยอมรับนั้นจะต้องนำไปสู่ความเสมอภาคและภราดรภาพ ซึ่งลักษณะของความเชื่อตามศาสนาอิสลามจำแนกความแตกต่างในแนวความคิดทางการเมืองในประวัติศาสตร์ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม หรือที่เรียกในวงวิชาการว่านิกาย คือ นิกายชีอะห์และซุนนะห์ ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว อิสลาม ไม่มีนิกาย (เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2547) [1]

ชาวมุสลิมเมื่อไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตาม จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชน มีผู้นำที่เป็นไปตามรูปแบบและคำสอนของศาสนาอิสลาม เมื่อตั้งชุมชนแล้วก็จะเสียดสละทรัพย์ กำลังแรงงานเพื่อสร้างศูนย์กลางของชุมชนที่เรียกว่า “มัสยิด” หรือ “สุเหร่า” โดยจะประกอบด้วยอาคารมัสยิด อาคารเรียน และกุโบร์สำหรับฝังศพ ซึ่งข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร (ข้อมูลจาก <http://www.islamicbankok.or.th> : เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 เมษายน 2558) [2] พบว่าปัจจุบัน กรุงเทพฯ มีจำนวนมัสยิดที่จดทะเบียนไว้มากถึง 176 แห่ง กระจายตัวอยู่ในพื้นที่เขตต่างๆ จำนวน 6 เขต นอกจากนี้ยังมีจำนวนมัสยิดที่ไม่ได้จดทะเบียนอีก 13 แห่ง มัสยิดในพื้นที่ของกรุงเทพฯ ที่มีอยู่จำนวนมากและกระจายตัวอยู่ทั่วไป ชี้ให้เห็นถึงความเป็นชุมชนของชาวมุสลิมที่มั่นคงในพื้นที่

“มัสยิด” เป็นสถานที่ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวมุสลิมในทุกเพศทุกวัย เพราะหน้าที่ของมัสยิดที่มีอิหม่ามเป็นผู้นำนั้น ไม่ได้มีหน้าที่เฉพาะแต่การทำกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่มีหน้าที่เป็นสถาบันทางสังคม ทั้งครอบครัว การศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง และนันทนาการ อาจกล่าวได้ว่ามัสยิด คือสิ่งที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์อย่างชัดเจนถึงความเป็นสังคมที่มั่นคงของผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลาม

“มัสยิดในกรุงเทพฯ” ของอาติสร อติรส รักษาภรณ์

ผลงานเรื่อง “มัสยิดในกรุงเทพฯ” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาติสร อติรส รักษาภรณ์ เล่มนี้เรียบเรียงมาจากวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมมัสยิดในกรุงเทพฯ” ที่นำเสนอต่อคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2552 นำเสนอข้อมูลที่หลากหลาย สืบให้เห็นถึงแนวความคิดของชาวมุสลิมที่มีต่อมัสยิดในกรุงเทพฯ

สิ่งที่น่าสนใจคือการนำเสนอความเป็นนามธรรมที่อยู่ในความคิดโดยศึกษาผ่านสถาปัตยกรรมได้อย่างชัดเจน หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดในการสร้างการใช้งานมัสยิด รวมถึงมโนทัศน์ในการสร้างมัสยิดผ่านมิติแห่งช่วงเวลา โดยทำการศึกษาข้อมูลจากมัสยิดในกรุงเทพฯ มากถึง 175 แห่ง โดยศึกษาในเชิงลึกมากถึง 40 แห่ง แบ่งนำเสนอเนื้อหาออกเป็น 6 บท โดยบทที่ 1-3 ผู้เขียนนำเสนอถึงสาระว่าด้วยศาสนาอิสลาม ประวัติศาสตร์ของสถาปัตยกรรมอิสลาม รวมถึงแนวคิดที่ปรากฏในสถาปัตยกรรมมัสยิด ในขณะที่บทที่ 4 ผู้เขียนได้อธิบายถึงพัฒนาการทางความคิดของชาวมุสลิมในกรุงเทพฯ ที่สะท้อนออกมาในรูปของสถาปัตยกรรมมัสยิดได้อย่างน่าสนใจ บทที่ 5 ผู้เขียนได้สะท้อนถึงที่มาของมโนทัศน์ของมุสลิมที่มีต่อมัสยิดในกรุงเทพฯ ที่มีความชัดเจนว่าเป็นมโนทัศน์หลักที่มาจากความศรัทธาทางศาสนา และบทที่ 6 ผู้เขียนได้สรุปสาระจากเนื้อหาและข้อมูลที่มีอยู่จำนวนมากให้เข้าใจง่ายสำหรับผู้สนใจในวิถีของมุสลิมทั่วไปได้ศึกษา

ผู้เขียนแสดงข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า ภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กลุ่มคนมุสลิมในกรุงเทพฯ ได้เติบโตไปพร้อมกับกลุ่มสังคมอื่น และภายใต้เงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกัน กลุ่มคนมุสลิมยังคงยึดมั่นในศาสนาของตน หากแต่มีการปรับตนเองไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของสถาปัตยกรรมมัสยิดที่ยังคงคุณค่าและอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมไว้อย่างชัดเจน

รูปแบบของมัสยิดในกรุงเทพฯ ที่แสดงถึงความแตกต่างกันไปในรูปลักษณะได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดในการปรับตัวของชาวมุสลิมในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ความเป็นอยู่แบบพอเพียง การประหยัดพลังงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมของมัสยิดก็ยังคงเป็นสถาปัตยกรรมที่ดีที่สุดของชุมชนในฐานะที่เป็น “บ้านของพระเจ้า” เป็น “ศูนย์กลางของชุมชนมุสลิม” เป็น “สถาปัตยกรรมอิสลาม” และที่สำคัญมัสยิดยังคงเป็นความภาคภูมิใจของชาวมุสลิมในแต่ละชุมชน

ภาพสะท้อนวิถีมุสลิมผ่านมัสยิดตามศาสนา

อาติสร อติรส รักษาภรณ์ (2557 : 308-318) [3] นำเสนอถึงแนวความคิดของมุสลิมที่มีอิทธิพลต่อมัสยิดในกรุงเทพฯ ผ่านกระแสการเปลี่ยนแปลงในมิติทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างน่าสนใจว่า แนวคิดของมุสลิมมีหลากหลายแนวความคิด ผ่านช่วงสมัยของเวลา ซึ่งสรุปได้เป็น 4 สมัย คือ

สมัยอยุธยา – สมัยรัชกาลที่ 3 (ก่อนพ.ศ.2394) เป็นช่วงเวลาแห่งการสร้างมัสยิดตามรูปแบบสถาปัตยกรรมประเพณี

สมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394-2468) เป็นช่วงสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านสู่อารยธรรมสากล

สมัยรัชกาลที่ 7 – รัชกาลที่ 8 (พ.ศ.2468-2489) เป็นช่วงเวลาแห่งการทบทวนอัตลักษณ์ของมุสลิม

สมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2489-ปัจจุบัน) อันเป็นช่วงเวลาแห่งการกลับสู่หลักการพื้นฐานเพื่อแสวงหาแนวทางใหม่ ช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนออกมาเป็นแนวคิดของมุสลิมผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมมัสยิด ดังนี้

แนวคิดในการอยู่ตามสภาพของท้องถิ่น : รูปแบบท้องถิ่น

แนวคิดในการอิงกับอำนาจท้องถิ่น : รูปแบบประเพณีไทย

แนวคิดในการสร้างอัตลักษณ์โดยเชื่อมโยงกับเชื้อชาติ : รูปแบบประเพณีจากต่างชาติ

แนวคิดในการโหยหาอดีต : รูปแบบอนุรักษสถาปัตยกรรมอิสลาม

แนวคิดในการฟื้นฟูศาสนา : รูปแบบอาหรับประยุกต์

แนวคิดในการทบทวน : รูปแบบที่เน้นเหตุผล

แนวคิดในการเปิดตัวสู่วัฒนธรรมสากล : รูปแบบสมัยใหม่
 แนวคิดในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ : รูปแบบคลาสสิกใหม่
 แนวคิดดังกล่าวสะท้อนบางประเด็นที่น่าสนใจอย่างมาก คือ การยอมรับในสภาพทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และยอมรับปรับเปลี่ยนวิถีของตนเองตามบริบทในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างดียิ่ง ที่สำคัญการปรับเปลี่ยนดังกล่าวยังคงยึดมั่นและตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนา สอดคล้องกับมุฮัมหมัดซาคี เจ๊ะหะ (อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่ มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้. 2555 : 8) [4] ที่อธิบายถึงคำสอนที่มาจากอัลลอฮ์ มีความครอบคลุมในทุกมิติของความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ อิสลามจึงมุ่งเน้น “การควบคุม” มากกว่า “การดับมอด” ให้ความสำคัญกับการกำกับมากกว่าการปล่อยอิสระอย่างไร้ขอบเขต ปฏิเสธการถอนรากถอนโคน โดยจุดมุ่งหมายของอิสลามมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ใช้ชีวิตบนโลกนี้เพื่อทำหน้าที่ 3 ประการได้แก่ 1. เคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ 2. เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ และ 3. สร้างความเจริญให้แผ่นดิน

ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่าอิสลามเป็นศาสนาแห่งการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แม้แนวคิดดังกล่าวจะนำมาซึ่งการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย หากแต่มีสยิดของชาวมุสลิมก็ยังคงความสำคัญในฐานะของการ เป็นบ้านของพระเจ้า เป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิม และคงความเป็นสถาปัตยกรรมอิสลาม

หนังสือเรื่อง “มัสยิดในกรุงเทพฯ” ไม่เพียงให้ความรู้ที่น่าสนใจเกี่ยวกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมัสยิดเท่านั้น หากแต่รูปแบบของมัสยิดนั้นยังให้ความรู้สำคัญเกี่ยวกับ “วิถีมุสลิม” ในท่ามกลางความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ความน่าสนใจของหนังสือดังกล่าวแสดงความสามารถในการอธิบาย “แนวคิด” อันเป็นเรื่องของนามธรรมผ่านสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปธรรมได้อย่างยอดเยี่ยม ทำให้หนังสือดังกล่าวไม่เพียงให้ความรู้ที่เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมมัสยิดเท่านั้น หากแต่ยังช่วยให้เราสามารถเข้าใจวิถีทั้งหมดของมุสลิมได้เป็นอย่างดี รวมถึงด้วยความที่ผู้เขียนเป็นนักวิชาการที่นับ

ถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นการอธิบายรายละเอียดเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ผู้เขียนจึงสามารถอธิบายได้อย่างลึกซึ้ง และน่าสนใจ

ด้วยความโดดเด่นดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผลงานนี้ได้รับรางวัลเป็นผลงานวิจัยดีเด่น ประเภทนิสิตดุษฎีบัณฑิต กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ประจำปี 2553 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรางวัลสภาวิจัยแห่งชาติ : รางวัลวิทยานิพนธ์ ประจำปี 2554 (รางวัลระดับดี) สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญของหนังสือเรื่องนี้อยู่ที่พลวัตทางสังคมที่สะท้อนผ่านสถาปัตยกรรมทางศาสนาอย่างมัสยิดในมิติของแต่ละช่วงเวลา ผู้เขียนได้อธิบายว่า การสร้างมัสยิดในแต่ละเวลานั้น ชาวมุสลิมคำนึงถึงมิติทางสังคมตลอดเวลา แม้ว่าตนเองจะยังคงยึดมั่นในหลักการของศาสนา ทว่าการยอมรับปรับตัวตามสังคมในแต่ละเวลานั้นสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นสังคมมุสลิมได้อย่างดียิ่ง

บทสรุป

การทำความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมของชาวมุสลิมให้ลึกซึ้ง มีความจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ความเป็นพหุวัฒนธรรมของสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเชื่อที่หลากหลาย ความสามารถของกลุ่มคนในการคงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทของการปรับตัวภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงจึงมีความสำคัญ น่าสนใจ และน่าศึกษาอยู่ไม่น้อย

“มัสยิด” คือ สถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนมุสลิมได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการศึกษาในเชิงลึกเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมมัสยิด จึงเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิม และสังคมมุสลิมได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลงานเรื่อง “มุสลิมในกรุงเทพฯ” ของอาติสร อิดริส รัชมณี เล่มนี้ได้ให้ข้อมูลที่สำคัญในการทำความเข้าใจชุมชนมุสลิมที่มีความเข้มแข็งในการคงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้อย่างน่าสนใจ แสดงให้เห็นว่าสังคมมุสลิมในกรุงเทพฯ ที่

สะท้อนออกมาในรูปของสถาปัตยกรรมมัสยิด ได้ผ่านกระบวนการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกันโดยคงอัตลักษณ์ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง

กล่าวได้ว่า ความเป็นพหุวัฒนธรรมของสังคมไทย วัฒนธรรมอิสลามเป็นวัฒนธรรมย่อยวัฒนธรรมหนึ่งในสังคม ภายใต้วัฒนธรรมหลักอย่างวัฒนธรรมของชาวพุทธ ดังนั้นวิถีวัฒนธรรมมุสลิมจึงมีสถานะเฉพาะ แต่ด้วยความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่แม้ว่าจะผ่านช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมยังคงความเข้มแข็ง ดังนั้นชุมชนมุสลิมในกรุงเทพฯ จึงมีความน่าสนใจมากในการศึกษา และ “มัสยิด” เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในอันที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนมุสลิมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากมัสยิดคือสถาปัตยกรรมอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนของมุสลิมนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- [1] เสาวนีย์ จิตต์ทมวด. (2547). **มุสลิมในธนบุรี**. เอกสารการประชุมวิชาการนานาชาติไทยศึกษาธนบุรี: เมืองหลวงของไทยในอดีต 25-27 พฤษภาคม 2547.
- [2] ระบบบริหารจัดการข้อมูลมุสลิมสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร. (2557). สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2557, จาก <http://www.islamicbankok.or.th>
- [3] อาติสร อติรส รักขมณี. (2557). **มัสยิดในกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- [4] มูฮัมมัดรอฟลี แวหะมะ และคณะ, บรรณาธิการ. (2555). **อิสลามกับความท้าทายในโลกสมัยใหม่** มุมมองจากนักวิชาการชายแดนใต้. คณะทำงานสาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ มหาวิทยาลัย สงขลา นครินทร์.